

УДК 582.734.3:631.524/1-924-85/(477.43) (477.85)

ІНТРОДУКЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ КУЛЬТУРИ АЙВИ ДОВГАСТОЇ У ЗАХІДНОМУ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

А.В. ЛАБА, С.В. КЛИМЕНКО

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 Київ, вул. Тімірязєвська, 1

Проаналізовано стан і перспективи культури айви довгастої в Західному Лісостепу України. Наведено дані стосовно історії інтродукції айви довгастої в цьому регіоні, кількісний та якісний склад насаджень, їх характеристики. Запропоновано раціональне районування насаджень для промислових і фермерських садів.

Останнім часом у світі значно зріс інтерес до айви довгастої. Це пов'язано з високими технологічними якостями і багатим хімічним складом її плодів, використанням різних форм як підщеп для груші і віддаленої гібридизації. Вона також є цінною лікарською та декоративною рослиною [2, 5].

Айва звичайна — культура південного походження, культивується здебільшого у південних регіонах. Особливо широко вирощують її на Закавказзі і в Середній Азії, тобто в районах природного ареалу [1]. В Україні айва звичайна добре відома у Криму, Києві, на Закарпатті та Буковині. Останнім часом вона районована також в Одеській, Хмельницькій та Вінницькій областях [4, 8]. У невеликій кількості трапляється і в інших районах країни. Інтродукція айви довгастої у Західному Лісостепу України, куди входять зона Придніпров'я та прилеглі до неї райони Одеської, Вінницької, Чернівецької, Івано-Франківської областей, має досить давню і складну історію. Вважають, що айва у цьому регіоні походить з півдня України, зокрема з Одеської і Херсонської областей та Криму. За даними Чернівецької дослідної станції садівництва, сюди її завезли турки ще у XVII—XVIII ст. Цілком вірогідно, оскільки Туреччина безпосе-

редньо межує як з Іраном, так і республіками Кавказу — місцями її природного поширення. В ті часи Туреччина (Османська імперія) займала значно більшу територію й охоплювала південь України, Молдову, значні частини Румунії, Болгарії, Кубані. Проте з якого саме району айва потрапила в Україну — невідомо. А ось місце первинної інтродукції можна вважати встановленим. Це Хотинський р-н Чернівецької та Кам'янець-Подільський р-н Хмельницької обл. Наші дослідження підтверджують тезу про те, що зазначені райони є інтродукційним центром айви довгастої. Як доказ можна навести хоча б такі аргументи, як поширення культури айви в цьому регіоні та розмаїття її форм. За переписом 1999 р. у Кам'янець-Подільському р-ні росте близько 12 000 дерев айви. Детальним обстеженням цього і сусідніх районів доведено досить велику різницю у кількості дерев і кущів айви. Для порівняння наведемо кількість їх у населених пунктах Кам'янець-Подільського та подібних за ґрунтово-кліматичними умовами Чемеровецького р-ну Хмельницької обл. та Борщівського р-ну Тернопільської обл. (табл. 1).

Як видно з даних табл. 1, ця різниця істотна. Дещо менша вона між Кам'янець-Подільським і Новоушицьким, Хотинським і Сокирянським та іншими районами. У Хотинсь-

© А.В. ЛАБА, С.В. КЛИМЕНКО, 2000

кому р-ні близько 19 000, Сокирянському — 2700, Кельменецькому — 3600. У Кам'янець-Подільському та Хотинському районах айва є звичайною культурою і типовим елементом місцевого ландшафту, тоді як у багатьох інших вона росте поодинокі. Чимало є населених пунктів, де її зовсім немає.

Іншим істотним аргументом є різноманітність форм, що виражається насамперед у морфологічній будові дерев загалом та структурних елементів зокрема. Різні габітус і форма крон, колір штаблів і скелетних гілок, розмір, форма і колір листків, стійкість до низьких температур та інших чинників зовнішнього середовища, строки досягання плодів, проходження інших фенофаз коливаються у досить широких межах. Навіть такий консервативний орган айви, як квітка (її віночок), виявляє варіабельність за величиною (4,5 — 7,2 см), відтінками забарвлення, тривалістю цвітіння, динамікою розкриття пелюсток у пуп'янках, характером їх опадавання. Найбільшою різноманітністю вирізняються плоди: за масою (від 50 до 700 г), формою (яблукоподібні різних варіацій та грушоподібні), строками досягання та іншими морфологічними особливостями. Істотно різняться вони і за внутрішньою будовою, зокрема за розміром, формою і положенням насінної камери, формою і кількістю насінин у ній (від 20 до 80), консистенцією м'якоті, технологічними якостями та іншими параметрами. Ці та інші факти засвідчують, що айва з'явилася тут давно і пройшла тривалий період адаптації до місцевих екологічних умов.

Щодо ґрунтово-кліматичних умов, у згаданих районах вони досить складні. Це зумовлено різними чинниками, головним з яких, на нашу думку, є топографічний. Хотинський і Кам'янець-Подільський р-ни розташовані на Подільській височині, висота над р. м. біля Хотина понад 500 м. На цій території також розміщені пасма гористих утворів, так звані Товтри. Крім того, територією цих районів протікають численні річки, багато западин, каньйонів. Айва тут росте як у долинах, так і на цих гористих утворах різних стрімкості і напрямку, а відтак, в умовах різного освітлення, зволоження, типу ґрунтів, характеру і сили коливань температури та інших чинників середовища. Все це, звичайно, наклало відбиток на рослинність цього регіону, в тому числі й айву. Тут склався особливий, характерний для цієї місцевості екотип айви довгастої з численними популяціями та окремими формами. Історично склалося так, що на території цих районів, зокрема в Кам'янці-Подільському, проживали не тільки турки, а й інші народи. Тут тривалий час жила досить чисельна діаспора вірменів. А айва у них, як і взагалі у кавказьких народів, у великій шані. Тому завезти її сюди могли й вірмени. На жаль, жодних документальних підтверджень поки що не знайдено. Можливо, подальша робота в архівах Кам'янця-Подільського проллє світло на це питання.

Думка про те, що айва звичайна інтродукована у Західний Лісостеп з Криму та південних областей, на наш погляд, також має реальну основу. Хоча конкретних документальних підтверджень цього також не знайдено,

ТАБЛИЦЯ 1. Кількість рослин айви довгастої у населених пунктах Хмельницької та Тернопільської областей

Район					
Кам'янець-Подільський		Чемеровецький		Борщівський	
Населений пункт	Кількість рослин, шт.	Населений пункт	Кількість рослин, шт.	Населений пункт	Кількість рослин, шт.
Сринин	400	Шидлівці	6	Вільховець	7
Вітин	50	Летава	7	Худиківці	3
Калибаївка	450	Зарічанка	7	Іване-Пусте	13
Дражок	450	Жердя	9	Пилипче	4
Кадіївці	400	Вишнівчик	5	Горошова	5
Стара Ушиця	60	Закупне	4	Бабинці	3
Іста	200	Чемерівці	8	Панівці	5
Кільчівці	300	Кугаївці	8	Гермаківка	12
Залісся Перше	130	Смотрич	6	Борщів	11
Кам'янець	64	Андріївка	4	Кривче	5
Кам'янець-Подільський	200			Мельниця-Подільська	9
Танець	40				

але логіка і численні опосередковані факти та ґрунтовні наші дослідження підтверджують її. Ми не можемо зараз встановити, коли це відбулося. Відомо, наприклад, що айва була поширена на Поділлі ще наприкінці XIX ст. А ось стосовно місця її первинної інтродукції, то беремо на себе відповідальність стверджувати, що це був південний регіон Західного Лісостепу, зокрема у нинішніх межах — Котовський, Красноокнянський, Балтський, Кодимський райони Одеської та Піщанський, Крижопільський, Ямпільський райони Вінницької областей. Для підтвердження такого висновку із численних фактів та аргументів стисло наведемо три, на наш погляд, найважливіших.

1. Властивий цьому регіону екотип айви, який склався саме у південному регіоні Західного Лісостепу. Він має "культурніший" вигляд порівняно з Хотино-Кам'янець-Подільським. Тут немає такого широкого спектра форм і розкиду особливостей за різними параметрами. Не трапляються повністю вимерзлі дерева і кущі, практично відсутні здичавілі і дрібноплідні форми. Ареал айви більш вирівняний, тут значно менше дерев айви, частіше трапляються плоди грушоподібної форми.

2. Історико-географічний аспект. Територія південної частини Західного Лісостепу безпосередньо межує з південним регіоном України та Молдовою. В минулому тут широко велася торгівля різними товарами, в тому числі й плодами. Через цю територію пролягали торговельні шляхи з Молдови та півдня України до Києва, Москви, Санкт-Петербурга та інших північних міст. Тому поява плодів, у тому числі й айви, з півдня і бажання місцевого населення розвести південні плодові культури у себе є цілком вірогідними. Значно важче допустити протилежне. Це підтверджують і опитані старожили. Жоден з них, наскільки вони пам'ятають, не сказав, що привіз айву з північніших районів, скажімо, з того ж таки Хотино-Кам'янець-Подільського чи іншого. Вона привезена ними чи їхніми батьками і дідами в основному з півдня Одеської обл. та Молдови. Рідше вказували на Крим та інші місця.

3. Ґрунтово-кліматичні умови. Як уже зазначалось, південь Західного Лісостепу безпосередньо межує з південною степовою зоною і фактично є її північною частиною. Еко-

логічні умови Одеської, Херсонської областей, а також Молдови і значною мірою Криму практично ідентичні або досить близькі. Тому форми айви, які потрапляли сюди з півдня, відносно легко приживались і розмножувались. Форми айви з півдня могли і швидше за все потрапляти і в північніші райони, але прижитись там могли лише окремі з них, більшість рослин випала через суворіші умови і перепади температур.

Окремі форми могли потрапити сюди із Хотино-Кам'янець-Подільського р-ну. Проте це не було типовим явищем. Інтродукція південних культур завжди йшла з півдня на північ. Тому на півдні Західного Лісостепу і склався свій — південний екотип айви.

Отже, інтродукція айви звичайної в Західному Лісостепу України має бінарний характер, тобто була завезена двома шляхами: турками у Хотинський і Кам'янець-Подільський р-ни та населенням півдня України і, можливо, Молдови у південний регіон.

Інтродукція айви відбувається і нині. Слід чітко розрізняти дві її лінії: 1) місцевим населенням; 2) державними установами.

Головний напрямок інтродукції, як і раніше, в основному з півдня на північ. Стосовно першої лінії в останні роки спостерігається стійкий всезростаючий попит на продукти айви і, відповідно, садивний матеріал.

Розсадників, які б вирощували її, в зоні немає. Тому у межах регіону садівники-аматори везуть садивний матеріал (в основному живці та відсадки) з півдня, оскільки там зосереджені основні посадки. Крім того, на півдні існує відносно широка спеціалізація і сади здебільшого мають товарний характер. Тому у присадибних господарствах (промислові сади відсутні) часто росте по 5—10 дерев айви. Плоди нині збути важко (хоча потреба в них величезна), тому частину дерев вирубують, і їх кількість у південній частині зменшується, а в північніших — невпинно зростає. Із-за меж зони айва надходить в основному з Молдови (від аматорів та з розсадників Дубосар і Сорок) та з півдня України. Почали з'являтися й окремі сорти і форми з Києва.

Інтродукція державними установами (ботанічними садами, дослідними станціями) йде тільки з півдня на північ. Така тенденція не

ТАБЛИЦЯ 2. Оцінка зимостійкості і плодоношення сортів айви довгастої на Могилів-Подільській сортодільниці (с. Бронниця) у 1997–2000 рр., бали

Сорт	1997		1998		1999		2000	
	Зимостійкість	Урожайність	Зимостійкість	Урожайність	Зимостійкість	Урожайність	Зимостійкість	Урожайність
Донецька грушоподібна	4	0	3	0	2	1	2	2
Ізобільна	4	0	3	0	2	1	2	2
Краснослободська	5	0	4	0	3	1	2	2
Кримська ароматна	3,5	1	3	1	2	1	1	1
Отлічниця	4	0	3	0	2	1	1	1
Кримська ізобільна	4	0	4	0	2	1	2	1
Кримська рання	5	0	4	0	2	1	2	1
Мир	4	0	3	1	1	2	1	1
Мускатна	2	2	1	2	0	3	0	3
Первенець	5	0	3	1	1	2	0	2
Ренетна	2	2	1	2	0	2	0	2
Селена	5	0	3	1	1	2	0	2
Степная красавица	4	0	3	1	1	2	0	2
Верна Кримська	5	0	4	0	2	1	1	1
Звездна	2	2	1	2	0	2	0	2
Солнечна	2	2	1	2	0	2	0	2

Примітка. Зимостійкість визначали за методикою державного сортовипробування [7].

зовсім виправдана. У разі інтродукції має бути відпрацьована повна стратегічна лінія і встановлена кінцева мета.

У зоні Західного Лісостепу склалася парадоксальна ситуація. Є численні чудові форми айви, ведеться інтродукція, а продуктів переробки айви немає ніде. Наприклад, тільки Вінницька кондитерська фабрика і Могилів-Подільський плодоконсервний завод потребують по 100 т айви. Кам'янець-Подільський плодоконсервний завод може переробити щонайменше 500 т продукції, Новоушицький переробляє лише 1–2 т айви, яка надходить від населення. Причин такого стану багато, і однією з головних є одностороння інтродукція сортів з півдня без урахування екологічних та інших особливостей Західного Лісостепу.

Південні сорти, які намагаються випробувати і впровадити тут, здебільшого не виправдовують сподівань. Для наочності наведемо стан інтродукованих рослин сортів Никітського ботанічного саду, Кримської (Росія) дослідної станції садівництва та інших установ на сортодільницях Західного Лісостепу. На Кам'янець-Подільській сортодільниці випробували 6 сортів: Мир, Кримська ароматна, Десертна, Отлічниця, Ренетна, Консервна пізня [9]. З них у Хмельницькій обл. районовано 2 сорти — Мир і Кримська ароматна. На сортодільниці с. Звенячин Чернівецької обл. сорти айви не випробовують. Най-

більшу кількість сортів айви випробовують на Могилів-Подільській сортодільниці. Дані аналізу їх стану після суворої зими 1996–1997 рр. наведено в табл. 2. Вік дерев — 20 років, схема посадки 5 × 4 м. Ступінь підмерзання визначали навесні під час розпускання бруньок і влітку, коли було добре видно пошкодження різних частин дерева.

Облік проводили за 6-бальною шкалою [7]:

- 0 — пошкоджень немає;
- 1 — слабе підмерзання, невеликі опіки кори, всихання однорічних приростів, загибель поодиноких напівскелетних гілок;
- 2 — слабе підмерзання, потемніння деревини, невеликі опіки гілок; невелике пошкодження кори, всихання однорічного приросту;
- 3 — значне підмерзання, побуріння деревини, опіки середнього ступеня, пошкодження кори до деревини, загибель напівскелетних і скелетних гілок;
- 4 — сильне пошкодження, почорніння деревини, сильні опіки кори з глибоким пошкодженням;
- 5 — дерево вимерзло.

Згідно з даними табл. 2, переважна більшість сортів айви сильно підмерзає, та й продуктивність їх надто низька. Найбільший урожай становив 150 ц/га. Повторні спостереження у 1998–2000 рр. підтвердили, що після суворої зими 1996–1997 рр. плодоношення практично не було, тобто навіть у відносно теплому Придністров'ї сорти південного походження мають низьку продуктивність. Більшість дерев сильно

підмерзає або випадає у суворі зими. Краще вони ростуть і плодоносять у південних районах. На Чернівецькій дослідній станції садівництва південні сорти плодоносять регулярно, хоча за урожайністю, зимо- та морозостійкістю, масою плодів поступаються кращим місцевим формам.

Помологічну та біохімічну характеристики і дані про урожайність інтродукованих сортів айви на Чернівецькій дослідній станції наведено в табл. 3, 4 і 5. Дані дещо застаріли, оскільки з 1977 р. з айвою на станції практично не працювали через низьку закупівельну ціну на її плоди. Проте дані щодо південних сортів айви є досить цікавими.

Отже, південні сорти айви добре ростуть і плодоносять тільки на крайньому півдні Західного Лісостепу. Вже у Придністров'ї і тим більше на північному заході зони вірогідність їх успішної інтродукції низька. У Чернівецькій обл. з понад 40 випробуваних форм і сортів айви південного походження районовано тільки 4 (менше 10 %). Лише по 2 сорти районовано у Вінницькій та Хмельницькій обла-

стях. Немає сенсу витратити кошти і час на випробування їх тут. На цій території ростуть численні місцеві форми, які пройшли тривалу адаптацію і регулярно плодоносять. Тільки у Хотинському та Кам'янець-Подільському р-нах росте 30 000 дерев. Вибирати є з чого.

Можна знайти десятки місцевих форм, які значно переважають південні зразки за зимо- та морозостійкістю й урожайністю і не поступаються за іншими показниками. Серед місцевих форм численні зразки, які можна використати у селекції і безпосередньо впровадити у виробництво. Є форми з великими плодами, з плодами яблуко- і грушоподібної форми, без значних бугрів і ребристості, з добрим смаком, тривалою лежкістю, стійкістю до підшкіркової плямистості та іншими позитивними ознаками. Значна група форм айви поєднує комплекс ознак. Нами вибрано понад 20 з них.

Аналіз ґрунтово-кліматичних умов та наші дослідження стану культури айви у Західному Лісостепу дають підставу однозначно стверджувати: щонайменше 60 % території зони придатні для її промислового вирощування. Тому питання ра-

ТАБЛИЦЯ 3. Урожай айви, ц/га

Сорт	1968	1969	1974	1975	1976	Усереднено за 5 років
------	------	------	------	------	------	-----------------------

На сіянцях айви посадки 1966 р.

Турунчукська	37,3	136,5	149,4	42,0	139,8	101,0
Сорокська	34,6	77,3	114,7	20,0	135,2	76,3
Грушоподібна	42,9	49,9	106,7	24,7	143,2	73,5
Берецький	40,6	40,6	114,7	33,0	105,2	66,8
Ісполінська	69,7	58,3	0	88,3	113,9	65,0
Анжерська (контроль)	51,8	48,6	80,0	35,3	106,6	64,4
Урожайна	31,3	67,9	56,7	14,0	175,8	60,9
Яблукоподібна	48,6	58,6	88,0	29,3	73,3	60,0
Кисла	35,9	51,9	126,7	0	71,9	57,3
Оранжева	46,6	38,6	70,0	0	64,6	43,9
Лимонна	28,3	39,3	53,4	0	67,9	37,9
Орендж	25,4	20,0	38,0	0	50,6	26,8

На відсадках айви "А"

Анжерська (контроль)	40,3	55,9	94,0	38,7	91,9	64,2
Ізобільна	37,8	28,0	136,0	0	109,2	62,2
Берецький	54,0	36,0	114,7	28,0	73,3	61,2
Ренетна (3-101)	11,3	57,3	145,4	0	76,6	58,1
Азербайджанська 2	10,6	20,3	128,0	49,4	82,5	58,0
Азербайджанська 4	61,7	62,6	44,0	0	67,9	47,2
Отлічніца	0,8	51,9	116,0	0	49,9	43,7
Мускатна	26,9	29,3	78,7	6,6	59,9	40,3
Нікітська рання	29,8	21,3	82,7	0	13,3	29,4
Первенець	15,1	12,0	54,7	0	48,6	26,1
Португальська	19,0	5,3	0	0	43,9	13,6

ціональної інтродукції і пов'язана з цим можливістю впровадження у виробництво тих чи інших сортів і форм айви набуває великого господарського значення. Має спрацювати лінія: інтродукція — селекція — закладання та вирощування садів — переробка плодів — реалізація кінцевого продукту. Однобічна інтродукція лише

з півдня на північ, яка спостерігається нині, не обґрунтована, не враховує особливостей Західного Лісостепу, не використовує потенціалу місцевих форм та інших центрів інтродукції айви.

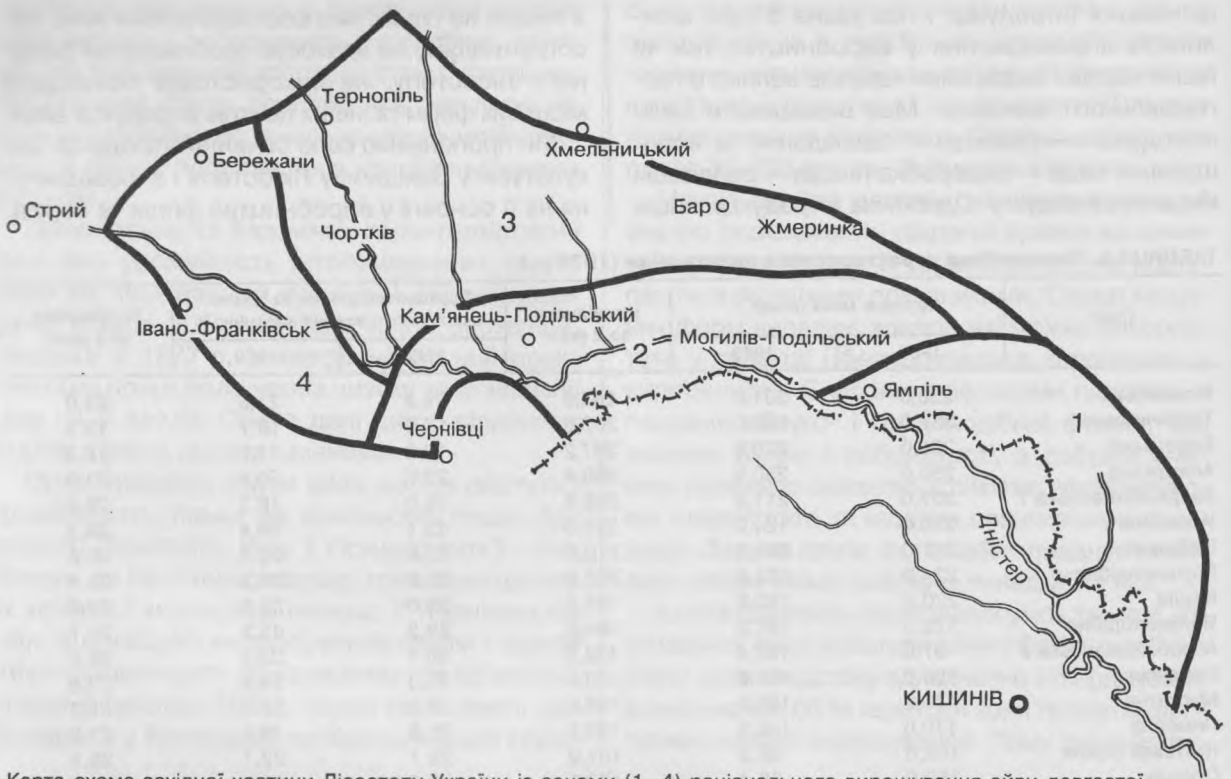
Ми пропонуємо своє бачення інтродукції цієї культури у Західному Лісостепу і впровадження на її основні у виробництво форм та сортів.

ТАБЛИЦЯ 4. Помологічна характеристика плодів айви (1976 р.)

Сорт	Середня маса плоду, г		Усереднено за 2 роки	Відходи серцевини та шкірки в разі виготовлення варення, %		Усереднено за 2 роки
	1968	1969		1968	1969	
Ісполінська	236,0	331,9	283,9	24,2	21,8	23,0
Турунчукська	337,0	188,0	262,5	17,9	18,7	13,3
Берецький	268,0	226,5	247,2	19,6	11,0	15,3
Анжерська	250,0	250,9	250,4	22,7	20,9	21,8
Азербайджанська 7	227,0	211,5	219,2	29,0	18,7	23,8
Урожайна	270,0	164,0	217,0	23,1	29,4	26,2
Ізобільна	217,0	203,1	210,0	22,6	28,2	25,4
Грушоподібна	224,0	182,0	203,0	26,6	26,3	26,4
Кисла	220,0	150,6	189,8	26,0	33,2	29,6
Яблукоподібна	172,0	197,2	184,6	28,2	43,3	35,7
Азербайджанська 2	97,0	167,4	132,2	30,1	22,9	26,5
Сорокська	199,0	161,0	180,0	25,3	22,6	23,9
Мускатна	175,0	162,2	163,6	28,9	21,7	25,3
Лимонна	170,0	148,5	159,2	25,8	18,0	21,9
Нікітська рання	105,0	98,8	101,9	28,1	22,1	25,1
Орендж	150,0	96,4	123,2	29,2	23,7	26,4
Азербайджанська 1	95,0	85,5	90,2	37,4	25,4	31,4
Первенець	—	140,7	—	—	23,5	—
Отлічниця	—	126,6	—	—	40,1	—
Ренетна	—	122,7	—	—	22,5	—

ТАБЛИЦЯ 5. Хімічний склад плодів айви (1976 р.)

Сорт	Вміст, %					Кислотність, %
	загальних цукрів	інвертного цукру	сухих речовин	пектину	дубильних речовин	
Оранжева	7,40	7,40	12,6	0,133	0,0540	0,18
Яблукоподібна	6,93	6,93	13,3	0,333	0,0498	0,50
Португальська	6,82	6,35	13,7	0,315	0,0498	0,24
Ізобільна	6,62	6,40	13,2	0,180	0,083	0,35
Мускатна	6,71	6,03	13,4	0,197	0,0748	0,50
Урожайна	6,70	6,35	12,8	0,156	0,0457	0,23
Азербайджанська 4	6,65	6,65	11,3	0,156	0,0457	0,58
Орендж	6,58	5,93	12,6	0,468	0,0085	0,37
Кисла 1	6,49	5,86	13,0	0,214	0,0478	0,23
Сорокська	6,40	5,68	13,8	0,252	0,0207	0,31
Азербайджанська 7	6,35	5,53	13,5	0,354	0,0416	0,27
Азербайджанська 2	6,20	5,35	15,2	0,144	0,0166	0,34
Берецький	6,08	6,08	14,3	0,281	0,0290	0,53
Азербайджанська 1	6,08	5,20	15,0	0,185	0,0457	0,34
Ісполінська	6,08	5,20	15,2	0,246	0,0374	0,27
Турунчукська	6,08	5,58	13,1	0,330	0,0540	0,43
Лимонна	6,08	5,30	15,0	0,266	0,0332	0,43
Грушоподібна	5,68	5,20	13,2	0,277	0,0249	0,35
Нікітська рання	5,68	5,58	13,4	0,275	0,0249	0,35
Анжерська	5,58	5,40	14,1	0,282	0,0457	0,30

Карта-схема західної частини Лісостепу України із зонами (1—4) раціонального вирощування айви довгастої

Нині в Україні три головні інтродукційні центри айви звичайної:

- 1) південь України (в основному Крим);
- 2) Західний Лісостеп (в основному Хотинсько-Кам'янець-Подільський р-н);
- 3) Київ.

Подаємо карту Західного Лісостепу із зазначенням зон раціональної, з нашого погляду, інтродукції та вирощування айви звичайної (карта-схема). Найтепліша зона 1 нині є місцем інтродукованих у минулому форм айви. Придатна для промислового вирощування культури. Основу сортименту мають складати місцеві форми. Тут висока ймовірність успішної інтродукції південних сортів. Кращі з них могли б доповнити місцеві форми у промислових та аматорських насадженнях. Можлива і бажана інтродукція сортів з Києва як найбільш морозостійких і цінних за біохімічним складом. Слід зазначити, що сорти айви з'явилися у Києві в результаті висівання академіком Кащенко насіння з Криму та подальшого відбору і спрямованої селекції [3]. Тому поява тут айви

з Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (НБС НАН України) є реінтродукцією з суворіших до кращих ґрунтово-кліматичних умов. У зв'язку з цим інтродукція айви з Києва цікава як у практичному, так і в суто теоретичному плані.

Зона 2 — це в основному Придністров'я. Тут розміщений головний інтродукційний центр Західного Лісостепу. Численні місцеві форми айви мають не тільки становити основний промисловий сортимент, а й бути базою для селекційних робіт та інтродукції як у Західному Лісостепу, так і поза його межами. Доповнити сортимент можуть окремі сорти з Києва. Південні сорти впроваджувати недоцільно.

Умови зони 3 є суворішими порівняно з 1 і 2. Тут ростуть лише поодинокі дерева та невеликі кущі айви. Ми виявили, що айва почала з'являтися лише в останні 10—20 років. Дерева старші 20—25-річного віку тут велика рідкість. Це сукупність форм з різних місць, здебільшого Чернівецької, Херсонської, Одесь-

кої, Миколаївської областей, Молдови, Криму, Кам'янець-Подільського р-ну. Вважати їх цілком місцевими не можна. Поводяться вони по-різному. Особливо цінних форм не виявлено. Можливе промислове вирощування.

Основу сортименту мають становити сорти НБС НАН України, форми із Хотино-Кам'янець-Подільського р-ну можуть їх доповнювати. Щодо сортів з Києва, то впровадження їх у промислове та аматорське садівництво не повинно створювати великих проблем. Ґрунтово-кліматичні умови тут значно кращі, ніж у Києві. Прекрасні чорноземи та сірі лісові ґрунти, м'які зими, достатня кількість опадів і тепла сприятимуть безпроблемному вирощуванню айви. Сорти з Києва дуже добре приживаються у Тернопільській, Хмельницькій областях та інших місцях. Лише у Заліщиках в улоговині вони у сувору зиму 1996—1997 рр. підмерзли на 2,0—2,5 бала. Місцеві ж форми вимерзли тут повністю.

У зоні 4 промислова культура айви недоцільна. Внаслідок впливу гір і пов'язаних з цим різких коливань температур та інших чинників середовища культура айви можлива в окремих місцях в аматорському садівництві.

Отже, раціональна науково обґрунтована інтродукція айви довгастої у Західному Лісостепу України має велике теоретичне і господарське значення.

1. Вавилов Н.И. Селекция как наука // Генетика и сельское хозяйство. — М.: Знание, 1967. — С. 5—19.
2. Горин Т.И. Айва. — М.: Госсельхозиздат, 1961. — 182 с.
3. Кащенко Н.Ф. Первые шаги моего акклиматизационного питомника в Киеве // Садоводство. — 1915. — Вып. 13. — С. 11—14.
4. Клименко С.В. Айва обыкновенная. — Киев: Наук. думка, 1993. — 285 с.
5. Лобачев А.Я. К вопросу классификации диких форм и

сортів айви обыкновенной (Cydonia oblonga Mill.) // Бюл. ВНИИР им. Н.И. Вавилова. — 1977. — Вып. 75. — С. 69—71.

6. Масюкова О.В. Научные основы сортоизучения и селекции айвы. — Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1975. — 232 с.
7. Методика государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур. — М.: Сельхозгиз, 1961. — 95 с.
8. Реєстр сортів рослин України на 2000 рік. Ч. 2. Плодові, ягідні та ін. культури. Офіційне видання. — Київ, 1999. — 64 с.
9. Хроликова А.Х. Методические указания по культуре айвы в Крыму. — Ялта, 1978. — 17 с.

Надійшла 17.08.2000

ИНТРОДУКЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВЫ КУЛЬТУРЫ АЙВЫ ПРОДОЛГОВОЙ В ЗАПАДНОЙ ЛЕСОСТЕПИ УКРАИНЫ

А.В. Лаба, С.В. Клименко

Национальный ботанический сад им. Н.Н. Гришко НАН Украины, Украина, Киев

Проанализированы состояние и перспективы культуры айвы продолговатой в Западной Лесостепи Украины. Приведены данные об истории интродукции айвы продолговатой в этом регионе, количественный и качественный состав насаждений, их характеристика. Предложено рациональное районирование насаждений для промышленных и фермерских садов.

INTRODUCTION OF CYDONIA OBLONGA MILL. INTO THE WESTERN FOREST-STEPPE OF UKRAINE AND ITS PERSPECTIVES

A.V. Laba, S.V. Klimenko

M.M. Grishko National Botanical Gardens, National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine, Kyiv

The paper is dedicated to analysis of condition and prospects of quince in the western Forest-Steppe of Ukraine. Data are presented on the introduction history of quince oblong in this region, quantitative and qualitative plantations composition, their characteristic. Rational regioning for industrial and farmers gardens is suggested.